

UDC: 347(043.5)(575.1)
ORCID: 0000-0001-9062-2601

ЎЗБЕКИСТОН АДЛИЯ ОРГАНЛАРИНИНГ НОРМА ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Хужаназаров Азизжон Анварович,
Тошкент давлат юридик университети
мустақил изланувчиси,
e-mail: a.xujanazarov@tsul.uz

Аннотация. Бугунги кунда турли соҳалардаги муаммоларга тезкорлик билан ечим топиш ва шундай ечимлардан бири сифатида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар яратиш давр талабидир. Норма ижодкорлиги фаолиятининг маҳсули ҳисобланган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларни яратиш, ўз навбатида, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар, қонунчилик ҳолати ва ҳуқуқни қўллаш амалиётига мувофиқлиги ҳамда жамоатчилик фикри устувор масалалардан ҳисобланади. Шунингдек, норма ижодкорлиги соҳаси ва мазкур фаолият билан шуғулланувчи органларнинг норма ижодкорлиги фаолиятини янада такомиллаштириш, хусусан, адлия органларининг бу борадаги фаолиятини ривожлантириш бўйича қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда. Норма ижодкорлиги фаолиятининг назарий-методологик таҳлили ва адлия органлари норма ижодкорлигининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бунда адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини ташкил этишининг янги ва замонавий механизмларини жорий этиш, давлат бошқаруви органлари ва идораларининг норма ижодкорлиги фаолиятини мувофиқлаштириш, соҳада бир хил ҳуқуқни қўллаш амалиётини шакллантиришда адлия органларининг мазкур соҳадаги вазифа ва функцияларини янада такомиллаштириш тақозо этилади. Қайд этилганлардан келиб чиқиб, ушбу мақолада норма ижодкорлиги соҳаси ва Ўзбекистон адлия органларининг норма ижодкорлиги бўйича фаолият йўналишларини янада такомиллаштириш юзасидан муаллифлик таклифлари илгари сурилган.

Калит сўзлар: адлия, давлат, вазирлик, норма, экспертиза, тузилма, функция, ҳуқуқ, қарор.

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НОРМОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ЮСТИЦИИ УЗБЕКИСТАНА

Хужаназаров Азизжон Анварович,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. Сегодняшние условия требуют быстрого реагирования на проблемы в различных сферах и создания нормативно-правовых документов как одного из решений проблем. Одним из приоритетов являются нормативно-правовые документы – продукты нормотвор-

ческой деятельности, и их создание, в свою очередь, соответствует проводимым в стране реформам, состоянию законодательства и правоприменительной практики, а также общественному мнению. Также проводится ряд научных исследований, направленных на дальнейшее совершенствование нормотворческой деятельности государственных органов, в частности развития органов юстиции в этой сфере. Особое внимание уделяется теоретико-методологическому анализу нормотворческой деятельности и изучению организационно-правовых основ нормотворческой деятельности органов юстиции как важному направлению исследований. В то же время необходимо внедрение новых и современных механизмов организации нормотворческой деятельности органов юстиции, координации нормотворческой деятельности органов и ведомств государственного управления, дальнейшего совершенствования задач и функций органов юстиции. Исходя из вышеизложенного, в данной статье выдвигаются авторские предложения по дальнейшему совершенствованию нормотворческой сферы и деятельности органов юстиции Узбекистана по нормотворчеству.

Ключевые слова: юстиция, государство, министерство, норма, экспертиза, структура, функция, право, постановление.

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF REGULATORY ACTIVITIES OF THE JUSTICE BODIES OF UZBEKISTAN

Khujanazarov Azizjon Anvarovich,
Independent Researcher of Tashkent State University of Law

Abstract. Today's conditions require a rapid response to problems in various areas and the creation of regulatory documents as one of the solutions to the problems. One of the priorities is the normative legal documents that are the results of normative activity, and their formation, in turn, corresponds to the ongoing reforms in the country, the state of legislation and law enforcement practice, as well as public opinion. Also, a number of scientific studies are being carried out aimed at further improving the norm-making activities of state bodies, in particular, the development of justice bodies in this field. Special attention is paid to the theoretical and methodological analysis of law-making activity and the study of the organizational and legal foundations of the law-making activity of the justice bodies as an important area of research. At the same time, it is necessary to introduce new and modern mechanisms for organizing the law-making activity of the justice bodies, coordinating the law-making activity of the state administration bodies and departments, and further improving the tasks and functions of the justice bodies. Based on the foregoing, this article puts forward the author's proposals for further improving the law-making sphere and the activities of the justice bodies of Uzbekistan on law-making.

Keywords: justice, state, ministry, norm, expertise, structure, function, law, resolution.

Кириш

Мамлакатимизда норма ижодкорлиги фаолиятида адлия органларининг роли ва самарадорлигини янада ошириш, вазифа ва ваколатларини такомиллаштириш, ягона ҳуқуқни қўллаш амалиётини шакллантириш, шунингдек, соҳага рақамли технологияларни кенг жорий этиш борасида кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. “Қабул қилинаётган қонунларнинг амалга оширилаётган ижтимоий-

сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва суд-ҳуқуқ ислоҳотлари жараёнига таъсирини кучайтиришга йўналтирган ҳолда қонун ижодкорлиги фаолияти сифатини тубдан ошириш” [1] давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланган бўлиб, мазкур вазифаларни ҳал қилиш ушбу соҳадаги қонунчиликни ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини мукамаллаштиришни долзарблаштирмоқда.

Ўзбекистон Президентининг 2020 йил 19 майдаги фармони билан тасдиқланган 2020-2024 йилларда адлия органлари ва муассасаларини ривожлантириш концепциясида ягона давлат ҳуқуқий сиёсати сифатини такомиллаштириш ва ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича тегишли чора-тадбирлар белгиланди [2].

Мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжат ва ҳуқуқни қўллаш амалиётидан келиб чиқиб, мамлакатимиз адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини янада ривожлантириш бугунги кундаги устувор масалалардан биридир. Зеро, адлия соҳаси узоқ тарихий тажрибага эга бўлиб, уни ҳар томонлама таҳлил қилиш натижасида бу соҳа ривожланишининг асосий қонуниятлари очиб берилади [3, 4-б.].

Президент Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимида таъкидлаганидек: “Адлия вазирлиги қонунчиликни янгилаш ва тизимлаштириш бўйича мутлақо янги иш услубига ўтиши зарур. Бунда Конституциямиз нормалари ҳуқуқий пойдевор бўлиб хизмат қилиши лозим” [4].

Юриспруденция йўналишидаги тадқиқот ишлари натижаси юзасидан талаб этиладиган асосий мезонлардан бири тадқиқ этилган ва аниқланган тизимли муаммоларнинг ечимига қаратилган, соҳага оид қонунчиликни такомиллаштириш бўйича аниқ амалий таклифлар ишлаб чиқишдир.

Норма ижодкорлиги амалиётдан келиб чиққан ҳолда айтиш жоизки, ҳар қандай соҳага оид норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқишда илғор хорижий тажриба, албатта, инobatга олиниши лозим. Тадқиқот иши натижаси бўйича соҳани такомиллаштиришга қаратилган таклифларнинг аксарияти бугунги кунда амалиётда мавжуд бўлган ва такомиллаштирилиши талаб этиладиган тизимли муаммолардир.

Қайд этилганлардан келиб чиқиб, мазкур илмий мақоланинг мақсади мамлакатимиз адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятига оид қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ҳамда илмий тавсиялар тақдим этишдир.

Материал ва методлар

Мазкур тадқиқотда илмий билишнинг таҳлил, умумлаштириш, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, тарихий, статистик, социологик, тизимли-тузилмавий, формал-юрдик ўрганиш усулларидадан фойдаланилди.

Тадқиқот натижалари ишда қўлланилган усуллар ва методология, тадқиқот доирасида фойдаланилган назарий ёндашувлар аниқ расмий ҳуқуқий манбалардан олингани, илғор хорижий давлатлар тажрибаси ва миллий қонун ҳужжатлари қоидаларининг таҳлили асосида таклиф ва тавсияларнинг амалиётга жорий этилгани, илмий ва амалий натижаларнинг миллий ва хорижий нашрларда эълон қилингани билан белгиланади.

Тадқиқот ишида берилган илмий таклиф ва тавсияларнинг ҳуқуқни қўллаш амалиёти билан боғлиқлигини ўрганиш мақсадида ҳудудий адлия органи (Жиззах вилояти) амалиётчи-мутахассислари ўртасида ижтимоий сўровнома ўтказилди.

Ушбу сўровномани ўтказишдан асосий мақсад мамлакатимиз адлия органлари норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштиришга бўлган эҳтиёжни аниқлаш ва тадқиқот натижасида тайёрланган таклифларни амалиёт нуқтаи назаридан таҳлил қилишдан иборат.

Шунингдек, мақолада берилган таклифларнинг аксарияти илғор хорижий давлатлар тажрибасини қиёслаш орқали ишлаб чиқилди.

Тадқиқот натижалари

Тадқиқот натижаларига кўра, мамлакатимиз адлия органлари норма ижодкорли-

ги фаолиятини такомиллаштириш бўйича соҳага оид қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти таҳлил қилинган ҳолда қуйидаги таклифлар берилади:

1. Адлия органлари ўртасида танлов ўтказиш асосида норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасининг муқобил вариантларини ишлаб чиқиш амалиётини жорий этиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 майдаги фармони билан тасдиқланган 2020–2024 йилларда адлия органлари ва муассасаларини ривожлантириш концепциясида ҳудудий адлия органларининг роли ва фаолияти самарадорлигини сезиларли даражада ошириш белгиланган [5].

Шундан келиб чиқиб, ҳудудий адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини янада такомиллаштириш ва уларнинг бу борадаги масъул бўлинмалари функцияларининг самарали ишлашини таъминлаш ҳамда адлия органларининг қонунчилик профилидаги иш услубиётини тубдан ўзгартирган ҳолда натижавийлигини ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Шунингдек, Адлия вазирлиги тизимида норма ижодкорлиги фаолиятида ҳудудий адлия органлари ходимларининг марказий аппарат ходимлари билан бирдек иштирок этишларини таъминлаш мақсадга мувофиқ.

Рейтинг тизими муайян давр мобайнида ишлаб чиқилиб, шундан сўнг қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар сонига қараб ҳудудий адлия органлари фаолияти самарадорлигини баҳолашнинг асосий мезони сифатида қаралиши лозим.

Ҳудудий адлия органларининг норма ижодкорлиги соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш мақсадида адлия органлари ўртасида танлов ўтказиш асосида норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасининг муқобил вариантларини ишлаб чиқиш амалиёти жорий этилиши

натижасида қуйидаги натижаларга эришилади:

– ҳудудий тузилмаларда кундалик амалиётда фаолият юритувчи, ўз соҳасидаги тизимли муаммо ва камчилардан республика давлат бошқаруви органларидаги статистик ҳисоботлар ва хат-ҳужжатлар билан шуғулланувчи мутахассислардан кўра кўпроқ бевосита хабардор бўлган мутахассислардан иборат таркибда тузиладиган ишчи гуруҳлар томонидан амалиёт билан уйғун бўлган сифатли ва истиқболли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари ишлаб чиқилишига эришилади ҳамда бу билан қонун ҳужжатлари нормаларининг “ўлик” ва “қотиб қолган” қодаларга айланишининг олди олинади;

– тизимли муаммоларни аниқлаш ва таҳлил қилиш асосида ҳудудларни комплекс ривожлантириш, маҳаллий муаммоларни республика даражасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилмасдан ҳал этиш мақсадида бутун мамлакат учун намуна бўлувчи маҳаллий давлат ҳокимияти органлари қарорлари ишлаб чиқилади;

– мазкур амалиёт жорий этилиши орқали ҳудудий адлия органлари ходимларининг норма ижодкорлиги соҳасидаги билим ва тажрибалари ошишига, хусусан, ҳудудий адлия қонунчилик мактаби яратилишига эришилади;

– адлия тизимининг асосий устунларидан бири бўлган норма ижодкорлиги фаолияти самарали йўлга қўйилади ва давлат тизимини ислоҳ этишда адлия органларининг роли янада оширилади.

Бизнингча, адлия вазири буйруғи билан тасдиқланадиган Энг яхши норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси учун онлайн-танлов ўтказиш тартиби тўғрисидаги низом лойиҳаси ишлаб чиқилиши ва ушбу низом танлов ўтказишнинг қуйидаги ташкилий-ҳуқуқий масалаларини ўз ичига қамраб олиши мақсадга мувофиқ:

– танлов ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда онлайн ўтказилади;

– танлов ташкилотчиси ва танловда иштирок этувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари;

– танловда иштирок этувчиларга қўйиладиган асосий талаблар;

– танловнинг ўтказилиш муддатлари;

– танловга қўйиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасининг шаклига қўйиладиган талаблар (лойиҳа мазмуни танлов ташкилотчиси томонидан ишлаб чиқилади);

– танловга қўйилган норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини баҳолашнинг аниқ мезонлари;

– танлов комиссиясини шакллантириш мезонлари ва комиссия фаолияти (комиссия фаолиятида шаффофлик ва адолатни таъминлаш мақсадида норма ижодкорлиги фаолиятида кўп йиллик тажрибага эга бўлган ва адлия органлари ходими ҳисобланмаган мутахассислар ва илмий соҳа вакиллари комиссия аъзоллигига таклиф этиш);

– иштирокчи томонидан ишлаб чиқилган норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси, муаллифнинг исм-шарифи кўрсатилмасдан, рақамланган ҳолда электрон тарзда комиссияга юборилади;

– комиссия аъзолари танлов дастурида ўзларига очиб берилган шахсий кабинетга рақамланган ҳолда келиб тушган норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини кўриб чиқиб, мезонлар бўйича баҳолайди;

– электрон дастур (ёки веб-саҳифа)да иштирокчилар ва уларнинг тўплаган баллари эълон қилинади;

– танлов иштирокчилари эгаллаган ўринларига қараб Адлия вазирлиги томонидан бир марталик бериладиган пул мукофоти ёки ойлик иш ҳақларига устамалар қўшиш орқали рағбатлантирилади.

2. *“Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида”ги қонунни ишлаб чиқиш.*

Ҳозирги кунда мамлакатимиз давлат идоралари фаолиятини тартибга солувчи тегишли қонун ҳужжатлари қабул қилиниб, уларнинг ҳуқуқий мақоми мазкур қонунлар доирасида белгилаб қўйилди. Жумладан, 2000 йил 14 декабрдаги “Судлар тўғрисида”ги, 2001 йил 29 августдаги “Прокуратура тўғрисида”ги, 2018 йил 5 апрелдаги “Давлат хавфсизлик хизмати тўғрисида”ги, 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонунлар шулар жумласидандир.

Таҳлиллар кўрсатмоқдаки, шу кунга қадар адлия органлари фаолиятини тартибга солувчи жами 143 га яқин норматив-ҳуқуқий ҳужжат (14.10.2020 йил ҳолатига) қабул қилинган бўлса-да, “Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида”ги қонун ишлаб чиқилмаган.

Хорижий давлатлар тажрибасига қарасак, Канадада [6] ва МДХ давлатлари ичида биргина Қозоғистонда [7] адлия органлари тўғрисидаги қонун қабул қилинганини кўришимиз мумкин.

“Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида”ги қонун ишлаб чиқилиши ва қабул қилиниши натижасида қуйидагиларга эришилади:

– адлия органлари ва муассасалари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тизимлаштирилиши орқали ягона ҳуқуқий асос яратилади ва давлат тизимида адлия органларининг ҳуқуқий мақоми оширилишига эришилади;

– адлия тизимига кирувчи барча тузилмаларнинг функционал вазифалари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари ягона қонун доирасида бирлаштирилади;

– республика, вилоят ва туман (шаҳар) адлия органларининг ҳуқуқий мақоми (функционал вазифалари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари) қонун доирасида ўз ифодасини топади;

– амалдаги қонун ҳужжатларида аниқ механизми белгиланмаган адлия орган-

лари томонидан ўтказиладиган текширишлар (масалан: норма ижодкорлиги бўйича) ва давлат идораларининг норма ижодкорлиги борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш ва мониторинг қилиш масалалари қонун доирасида ўз ечимини топади;

– қонун билан адлия органлари ва ходимлари фаолиятининг кафолатлари, самарадорлиги ва натижавийлигини баҳолашнинг аниқ мезонлари ва баҳолаш тартиб-таомиллари белгиланади.

Тадқиқот давомида ўтказилган ижтимоий сўровларда *“Юртимизда адлия тизими фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ягона тизимга келтириш ва соҳанинг давлат бошқаруви тизимидаги ҳуқуқий мақомини янада ошириш мақсадида “Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида”ги қонун ишлаб чиқилишини маъқуллайсизми?”* деган саволга респондентларнинг 85 фоизи “албатта, маъқуллайман” деб, 15 фоизи “маъқулламайман” деб жавоб қайтарди.

3. *Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини ўтказишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш.*

Президентнинг 2018 йил 13 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тўғрисидаги низомнинг 10-банди 1-кичик бандида Адлия вазирлиги давлат органлари ва ташкилотлари ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги ва таҳлилини амалга ошириши белгиланган [8].

Бироқ амалдаги қонунчилик таҳлили адлия органлари томонидан давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини амалга оширишнинг аниқ ҳуқуқий механизми мавжуд эмаслигини кўрсатмоқда.

2020 йилда давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолияти ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг ҳолати тўғрисида баён этилган ахборотда “норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, шунингдек, уларнинг ижросини мониторинг қилиш жараёнларига етарлича эътибор қаратилмаётганлиги” давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолияти ҳамда ҳуқуқни қўллаш амалиёти соҳасида ўз ечимини кутаётган муаммолардан бири сифатида кўрсатиб ўтган [9].

Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, шунингдек, сифатли ва мукамал норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари яратилишини таъминлаш ва норма ижодкорлиги соҳасига оид қонунчиликка риоя этилаётганини тизимли ўрганиш мақсадида адлия вазири буйруғи билан Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини ўтказиш тартиби тўғрисидаги йўриқнома қабул қилиниши мақсадга мувофиқ.

Мазкур йўриқномага мувофиқ, давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги Ўзбекистон Президентининг 2018 йил 13 апрелдаги қароридан келиб чиққан ҳолда Адлия вазирлиги ва ҳудудий адлия органлари томонидан амалга оширилади. Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги жойларга чиққан ҳолда ва чиқмаган тарзда амалга оширилади.

Давлат органлари ва ташкилотларида норма ижодкорлиги ҳолатини баҳолаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш учун адлия органларига тақдим этишнинг қонунчиликда белгиланган тартибига риоя этилишини ўрганиш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашда давлат орган-

лари ва ташкилотлари юридик хизматларига услубий ёрдам кўрсатиш, давлат органлари ва ташкилотларига ушбу органларнинг норма ижодкорлиги фаолияти устидан мониторинг олиб бориш жараёнида аниқланган қонунбузарликларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритиш ва тақдимномаларнинг белгиланган тартибда ижро этилиши устидан назорат қилиш норма ижодкорлиги фаолияти юзасидан ўтказиладиган мониторингнинг асосий вазифалари ҳисобланади.

Амалиётда ҳудудий адлия органлари томонидан маҳаллий давлат ҳокимияти органларида норма ижодкорлиги бўйича ўтказилган мониторинг натижалари юзасидан киритилган тақдимномалар ҳақида эълон қилинган баёнотда “2020 йилнинг 9 ойида адлия органлари киритган тақдимномаларга асосан, ҳокимларнинг норматив тусдаги жами 170 та, жумладан, Қашқадарёда 44 та, Самарқандда 36 та, Сурхондарёда 21 та, Хоразмда 20 та, Бухоро, Жиззах ва Андижонда 8 тадан, Тошкент вилоятида 3 та, Тошкент шаҳрида 2 та, Фарғонада 1 та, Сирдарёда 1 та қарори қонунчиликка зидлиги сабабли бекор қилингани” кўрсатиб ўтилган [10].

Амалдаги қонунчилик ва амалиётда адлия органлари томонидан давлат идора ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича мониторинг ўтказилишининг аниқ муддатлари белгиланмаган. Ҳудудий адлия органларининг мониторинг бўйича фаолияти таҳлили кўрсатмоқдаки, хусусан, Жиззах вилояти адлия органлари томонидан 2020 йилнинг 9 ойи давомида (январь — сентябрь) маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича атиги 10 та ўрганиш ўтказилган [11].

Шу сабабли таклиф этилаётган мазкур йўриқномада давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолияти бўйича мониторингни йилда 2 марта, яъни

ҳар 6 ойда ўтказиш белгиланиши мақсадга мувофиқ.

Йўриқнома қабул қилиниши натижасида давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолиятида қонунийлик таъминланади, сифатли ва мукамал норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари яратилишига эришилади, давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолияти сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарилади.

4. Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари мансабдор шахслари ва бошқа ходимлари томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар амалга киритилгани учун уларнинг маъмурий жавобгарлигини белгилаш.

Бугунги кунда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари мансабдор шахслари ва бошқа ходимлари томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар амалга киритилаётгани ҳолатлари учраб турибди.

Хусусан, Олий суднинг статистик маълумотларига кўра, 2019 йилда маъмурий судлар томонидан маҳаллий ҳокимликларнинг қарорларини ҳақиқий эмас деб топишга доир жами 2 992 та иш кўрилган. Уларнинг 1 255 таси ёки 42 фоизи қаноатлантирилган. 2020 йилнинг январь-февраль ойларида эса 552 та иш кўрилган ва уларнинг 248 таси ёки 45 фоизи қаноатлантирилган. Рақамлардан кўриниб турибдики, ҳокимлар қарорларининг қонунийлиги етарли даражада таъминланмаяпти. Бунга қарор қабул қилишнинг айрим тартибларига риоя қилмаслик ҳам сабаб бўлмоқда. Хусусан, ҳокимларнинг норматив-ҳуқуқий тусдаги қарорлари мажбурий тартибда адлия органлари томонидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилиши белгиланган бўлса-да, ушбу тартибга риоя қилинмасдан қарорлар қабул қилиш ҳолатлари мавжуд [10].

Амалиётда маҳаллий давлат ҳоқимияти органларининг қарорлари лойиҳалари ҳоқимликларнинг таркибий бўлинма раҳбари ёки мутахассислари томонидан ишлаб чиқилади ва ҳоқим томонидан тасдиқланганидан кейин ижрога қаратилади. Таркибий бўлинмалар раҳбарлари муайян (лавозимидан озод этилган, меҳнат таътили ва бошқа) сабабларга кўра бўлмаганида, уларнинг мутахассислари томонидан қарор лойиҳалари ишлаб чиқилиб, амалга киритилади.

Қайд этилганлардан келиб чиқиб, маҳаллий давлат ҳоқимияти органлари мансабдор шахслари ёки бошқа мутахассислари (ходимлари) томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар амалга киритилгани учун уларни маъмурий жавобгарликка тортиш ҳақида маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликка ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш мақсадга мувофиқ.

Жумладан, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга қуйидаги мазмундаги модда киритиш таклиф этилади:

“198⁴-модда. Маҳаллий давлат ҳоқимияти органлари мансабдор шахслари ёки бошқа мутахассислари (ходимлари) томонидан қарорлар қабул қилиш тартибини бузиш

Маҳаллий давлат ҳоқимияти органлари мансабдор шахслари ёки бошқа мутахассислари (ходимлари) томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалга киритиш, —

базавий ҳисоблаш миқдорининг етти бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, —

базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади”.

Маъмурий ва жиноий қонунчиликдан келиб чиқиб таъкидлаш лозимки, ҳуқуқбузарлик натижасида келиб чиққан ҳуқуқий оқибатнинг даражаси ҳуқуқбузарликнинг ижтимоий хавfli қилмиш ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик эканини белгиловчи асосий омиллардан бири. Маҳаллий давлат ҳоқимияти органларининг норматив тусдаги қарорларини адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказмасдан амалга киритиш натижасида жамиятга етказилган зарарнинг оғир-енгиллигига қараб, ваколатли органлар томонидан мазкур ҳуқуқбузарлик учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик масаласи ҳал этилади.

Зеро, тадқиқот доирасида ўтказилган ижтимоий сўровларда “Сизнингча, бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар каби адлия органлари томонидан аниқланган ҳуқуқбузарликлар бўйича қўлланиладиган таъсир чоралари доирасини кенгайтириш ўринлими?” деган саволга Жиззах вилояти адлия органлари ходимларининг 81 фоизи “ҳа” деб, қолган 19 фоизи “йўқ” деб жавоб беришган.

5. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва юридик-техник расмийлаштириш фаолиятини тартибга солувчи Ягона услубиётни қонун даражасида тасдиқлаш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 8 августдаги фармонида “қонунчилик базасини тизимлаштириш” норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари этиб белгиланган [12].

Амалдаги қонунчиликда эса норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва юридик-техник расмийлаштириш фаолиятини тартибга солувчи бир нечта қонун ҳужжатлари, хусусан, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенати кенгашларининг 2019 йил 26 мартдаги қўшма қарори билан тасдиқланган Ягона услубиёт, адлия вазирининг 2012 йил 9 апрелдаги буйруғи (рўйхат рақами 2352,

09.04.2012 йил) билан тасдиқланган Услугий кўрсатмалар, 2013 йил 1 февралдаги буйруғи (рўйхат рақами 2420, 01.02.2013 йил) билан тасдиқланган йўриқнома ҳамда 2014 йил 28 февралдаги буйруғи (рўйхат рақами 2565, 28.02.2014 йил) билан тасдиқланган қоидалар қабул қилинган.

Уларни тизимлаштириш ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқишда ягона ёндашувни таъминлаш мақсадида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва юридик-техник расмийлаштириш фаолиятини тартибга солувчи Ягона услубиёт қонун даражасида тасдиқланиши мақсадга мувофиқ.

б. Қонун ҳужжатларида давлат тили – ўзбек тилининг имкониятларидан тўлиқ ва тўғри фойдаланган ҳолда соҳага оид тушунча ва атамаларни ўзбек тилида ифодалаш.

Бугунги кунда мамлакатимизда давлат тилига берилаётган эътибор жамият ҳаётининг барча соҳаларида ўзбек тили мақомининг мустаҳкамланиши, давлат тилини ривожлантириш ва давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ижросини тўлақонли таъминлаш чора-тадбирлари мисолида яққол намоён бўлмоқда.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 21 октябрдаги “Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида мамлакатимиз ижтимоий ҳаётининг барча соҳаларида, жумладан, ҳуқуқшунослик ва бошқа соҳаларда давлат тилининг имкониятларидан тўлиқ ва тўғри фойдаланишга эришиш 2020-2030 йилларда ўзбек тилини ривожлантириш ҳамда тил сиёсатини такомиллаштириш концепцияси ва давлат дастурининг асосий йўналишларидан бири этиб белгиланди.

Ҳуқуқшунослик соҳасида давлат тилининг имкониятларидан тўлиқ ва тўғри

фойдаланишни қонун ҳужжатларининг матнлари, улардаги тушунча ва атамаларнинг соф ўзбек тилида ифодаланишида кўришимиз мумкин.

Президент Ш. Мирзиёев ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганининг ўттиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида “глобаллашув шароитида миллий тилимизнинг софлигини сақлаш, унинг луғат бойлигини ошириш, турли соҳаларда замонавий атамаларнинг ўзбекча муқобилини яратиш, уларнинг бир хил қўлланишини таъминлаш долзарб вазифа бўлиб турганлигини” таъкидлаган эди [13].

Қайд этилганлардан келиб чиқиб, “норматив” тушунчасининг латинча *normatio* — меъёрлаш, тартибга солиш [14, 60-б.] каби маъноларни англатиши ва мазкур тушунчанинг четдан кириб келганини инобатга олиб, “норматив-ҳуқуқий ҳужжат” тушунчасини “меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат” тарзида ифодалаш ҳамда барча қонун ҳужжатларидаги “норматив” атамасини “меъёрий” атамаси билан ўзгартириш таклиф этилади.

Хулосалар

Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини сифатли ташкил қилиш ва мазкур фаолиятга рақамли технологияларни кенг жорий этиш ягона ҳуқуқий сиёсатни амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ўз навбатида, истиқболли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар яратилишининг мустаҳкам асосидир.

Зеро, адлия органлари ўтказилаётган ислохотларнинг ортида эмас, балки олдида бориши, ташаббускор бўлиши, тартибга солиниши зарур бўладиган ижтимоий муносабатлар юзага келишидан илгарироқ тегишли ҳуқуқий механизмларни яратиш тўғрисида таклифлар бериши, бир сўз билан айтганда, ислохотларнинг “ҳуқуқий локомативи” вазифасини бажариши лозим [15, 16-б].

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni [Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017. On the Strategy of actions for further development of the Republic of Uzbekistan]. Collected Legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, no. 6, Article 70.
2. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi [National database of legislation]. 20.05.2020, no. 06/20/5997/0634.
3. Matrasulov D.R. O‘zbekiston Respublikasida adliya sohasini boshqarishni tashkil etishning huquqiy asoslari: yuridik fanlar nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya [Legal bases of the organization of management of justice in the Republic of Uzbekistan: the dissertation for the degree of the candidate of legal sciences]. Tashkent, 2002, p. 4.
4. Mirziyoyev Sh.M. Konstitutsiya va qonun ustuvorligi – huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatining eng muhim mezonidir. [The Constitution and the rule of law are the most important criteria of a democratic state and civil society]. Available at: <https://www.uza.uz/oz/politics/konstitutsiya-va-onun-ustuvorligi-u-u-iy-demokratik-davlat-v-07-12-2019> (accessed 04.04.2021).
5. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi [National database of legislation], 20.05.2020, no. 06/20/5997/0634.
6. Justice Laws Website. Available at: <https://www.laws-lois.justice.gc.ca> (accessed 04.04.2021).
7. Informacionnaja sistema Respubliki Kazahstan. Available at: <http://www.online.zakon.kz> (accessed 04.04.2021).
8. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi [National database of legislation], 14.04.2018, no. 07/18/3666/1073.
9. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi [National database of legislation]. Available at: <https://www.lex.uz/docs/5190605> (accessed 04.04.2021).
10. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining sayti [Website of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan]. Available at: <https://www.minjust.uz/uz/press-center/news/101089/> (accessed 04.04.2021).
11. Jizzax viloyati adliya boshqarmasining [Letter of the Department of Justice of Jizzakh region dated], 06.10.2020 06.10.2020, no. 1-05/10-8//3789.
12. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi [National database of legislation], 08.08.2018, no. 06/18/5505/1639; 09.11.2019, 06/19/5870/4010.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning o‘zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o‘ttiz yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi [Speech by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the solemn ceremony dedicated to the thirtieth anniversary of the status of the Uzbek language as the state language]. Available at: <https://www.uza.uz/oz/politics/prezident-shavkat-mirziyeevning-zbek-tiliga-davlat-tili-ma-o-21-10-2019/>.
14. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 80000 dan ortiq so‘z va so‘z birikmasi. Tahrir hay‘ati: T. Mirzaev (rahbar) va boshq [Explanatory dictionary of Uzbek language: more than 80,000 words and phrases. Editorial Board: T. Mirzaev (Head) and others]. 2006, 60 p.
15. Kudryavtsev I.V, Khujanazarov A.A. Experience Of The Justice Bodies In Foreign Countries In The Field Of Law-Making: A Comparative Legal Analysis. Psychology and Education Journal, 2021, 58.1, pp. 2743-2748.
16. Mukhamedov Kh., Khujanazarov A. The activity of justice bodies on the legal expertise of the projects of normative legal acts. Psychology and Education Journal, 2021, 58.1, pp. 2099-2109.
17. Khujanazarov A. Analysis of the activities of justice bodies and their Implementation norm-making functions. Review of law sciences, 2020, vol. 4, iss. 1 , article 4.
18. Khujanazarov A. A. Use of electronic data in preliminary investigation. Journal of Legal Studies. DOI: <http://dx. doi. org/10.26739/2181-9130-2019-8-10/>.